

Inskrift:

× ra . . . stain × eftir × halfti . . .
 5 10 15

. . . stæin æftir Halfd[an] . . .

» . . . stenen efter Halvdan . . . »

Till läsningen: Bureus: 8 a, 12 r, 18 i.
 I F a 5 saknas den sista runan, 18 i.

Om namnet *Halvdan* se Sö 188 och E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf*, s. 46.

114. Runby, Eds sn.

Pl. 75—77.

Litteratur: B 165, L 398, D 2: 51. Joh. Bureus, F a 6 s. 174 n:r 58 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 95, F a 1 s. 24; M. Aschaneus, F b 18 s. 122 f., F b 19 bl. 11; Ransakningarna 1667—84; Joh. Hadorph, Resejournal; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 297; O. Celsius, SR 2, s. 487; C. C. Rafn, Nordiske Runemindesmærker (1856), s. 78 f.; R. Dybeck, i ATS 1, 1864, s. 170, Runa (fol.) 2, s. 31; UFT h. 3 (1873), s. 25; S. Bugge och E. Brate, Runverser (ATS 10), s. 86 f.; E. Brate, Sverges runinskrifter (1921), s. 109, Anteckningar 1903 (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 59, i Namn och Bygd 18 (1930), s. 92 f., 105; J. Sahlgren, Forntida vägar (i: Upplands Fornminnesförenings Tidskrift, h. 26, 1910), s. 103 f.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (a. a.); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 165); Dybeck a. a.; Brate, foto 1903 (ATA); von Friesen, foto (i Namn och Bygd 18, 1930, s. 92, 93); E. Wessén, foto 1931 (ATA).

Två ristningar på ett flyttblock, som ligger i hagen 600 m. N om Nedre Runby och 700 m. NÖ om Övre Runby, omkring 300 m. N om Väsby järnvägsstation. Flyttblocket befinner sig på en liten udde som skjuter ut mot Ö från en större höjd; marken sluttar sakta mot Ö ned mot Edsån, dit avståndet från stenblocket är omkring 25 m. Edsån, som utgör avlopp för Oxundasjön till Edsjön, är numera kanaliserad och marken däromkring dränerad. Tidigare har här varit en sank dal, som under vikingatiden torde ha sträckt sig upp till det runristade blockets närhet.

Den ristning, som innehåller inskriftens början (A), befinner sig på stenblockets östra sida, som är tämligen lodrät. Ristningen står lutande med inskriftens början och slut uppåt på v. sidan. Ristningens längd, utefter mitten från v. upptill till h. nedtill, är 1,70 m., dess bredd tvärs över mitten 1,16 m. Stenens högsta höjd över marken är på denna sida 1,72 m. Den andra ristningen, som innehåller inskriftens slut (B), finnes på stenblockets sydvästra sida, som har en jämnare yta än den östra men lutar bakåt. Ristningen står även här snett och närmar sig det vågräta läget. Ristningens längd är 1,27 m., bredd 1 m.

Båda ristningarna äro tämligen svårt skadade. Den östra sidan är skörbränd, och ytan visade sig vid en noggrann besiktning vara porös på ett sätt som inom en snar framtid måste totalt ödelägga ristningen. Den sydvästra sidan av stenen är i ytan skiffrig och flagar lätt av. Den angripes därför starkt av vittring. En stor tunn flisa ungefär mitt på ristningen (med

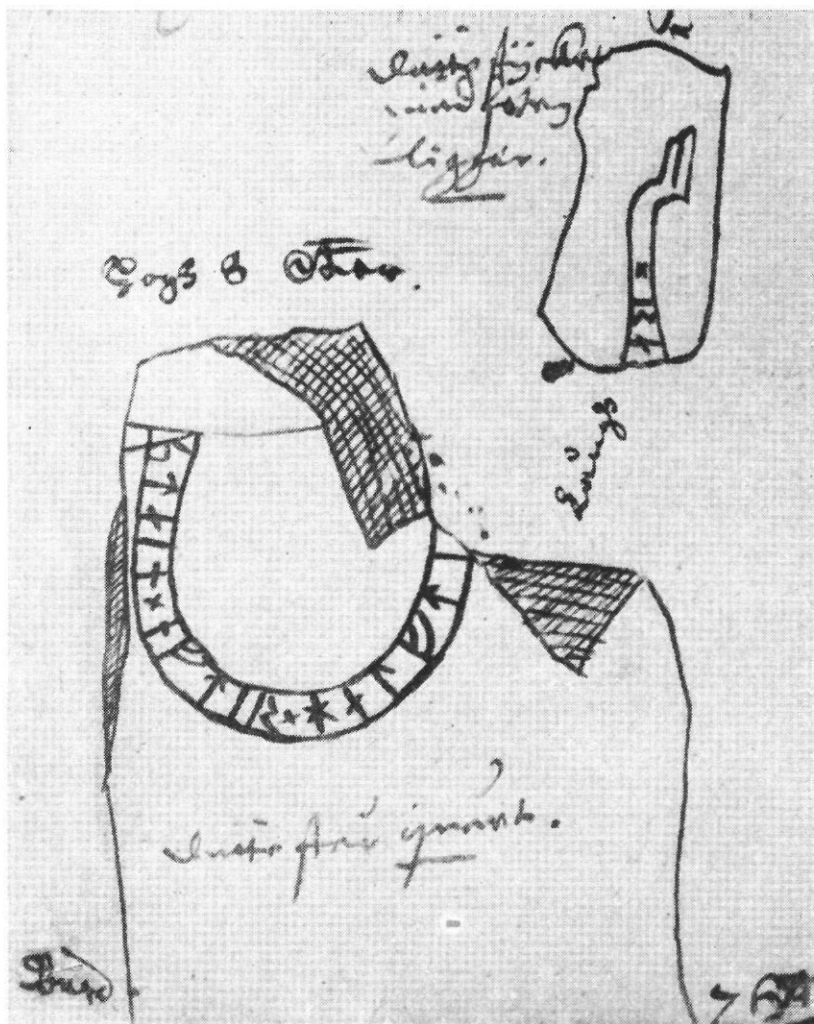

Fig. 103. U 113. Ed, stenbron, Eds sn.
 Efter teckning av Aschaneus.

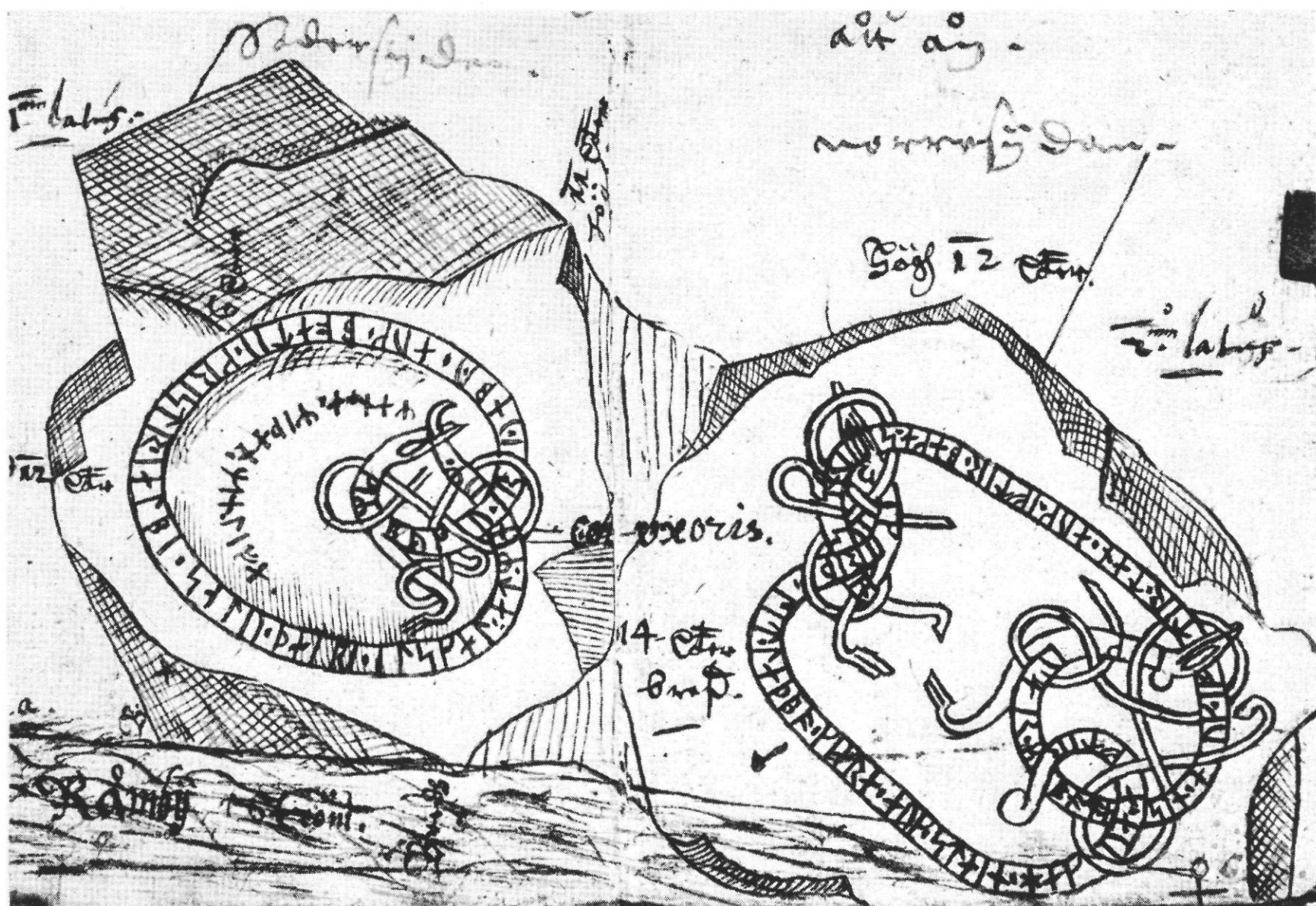

Fig. 104. U 114. Runby, Eds sn. Efter teckning av Aschaneus.

bl. a. inskriftens båda sista runor *fa*) har fallit av under senare år. Genom Riksantikvariens försorg blevo de båda ristningarna konserverade år 1935.

Joh. Bureus kände inskrifterna genom en uppteckning av Rhezelius: »Vti öfuer Råmby hagen wid ån». Aschaneus anger platsen sålunda: »Vthi öffuer Råmby hagen, wid Råmby ån, dänne stora Jordfaste gråsteen, skreffuen på båda sijdor, ett groft och flijsott steensslagh». Hadorph: »Runby hagen». *Ransakningarna*: »Vedh Neder Rundby Haaga Öster När uth en Runnesten med skrefne bookstäfver». Peringskiöld: »Runby, Eds Sochn». O. Celsius: »Eed Sochn och Runby 2 stenar i Hagen. Skriffuen på 2 sidor. Dn. Törnbom dixit 1727 30 Maij». Celsius har sålunda icke själv besökt platsen, och han har icke ens kännedom om inskrifterna.

Några direkta upplysningar om Runby-ristningarna finnas sedan icke förrän hos Dybeck. I sin arbetsberättelse år 1861 säger han sig förgäves ha sökt efter dem en hel dag. »En gammal man, som sades hafva reda på stenen, var frånvarande. Man lofvade att framdeles genom honom söka få kännedom om runstenens läge. Det är af vikt att hos nuvarande åldrige söka underrättelse om minnesmärken, ty de af allmogen, som härefter bli gamle, komma tvifvelsutan att om dem veta litet eller intet.» Dybecks efterforskningar ledde emellertid i detta fall till resultat. I *Sveriges runurkunder* 2 (1865) kunde han meddela, att »denne nyligen återfunne, märklige runsten ligger på ett mot Edsån utskjutande näs i Runby hage norr ut från gården. Han är en stor klumpsten och har alldrig varit rest. Stenens två ristade sidor äro hvarandra så

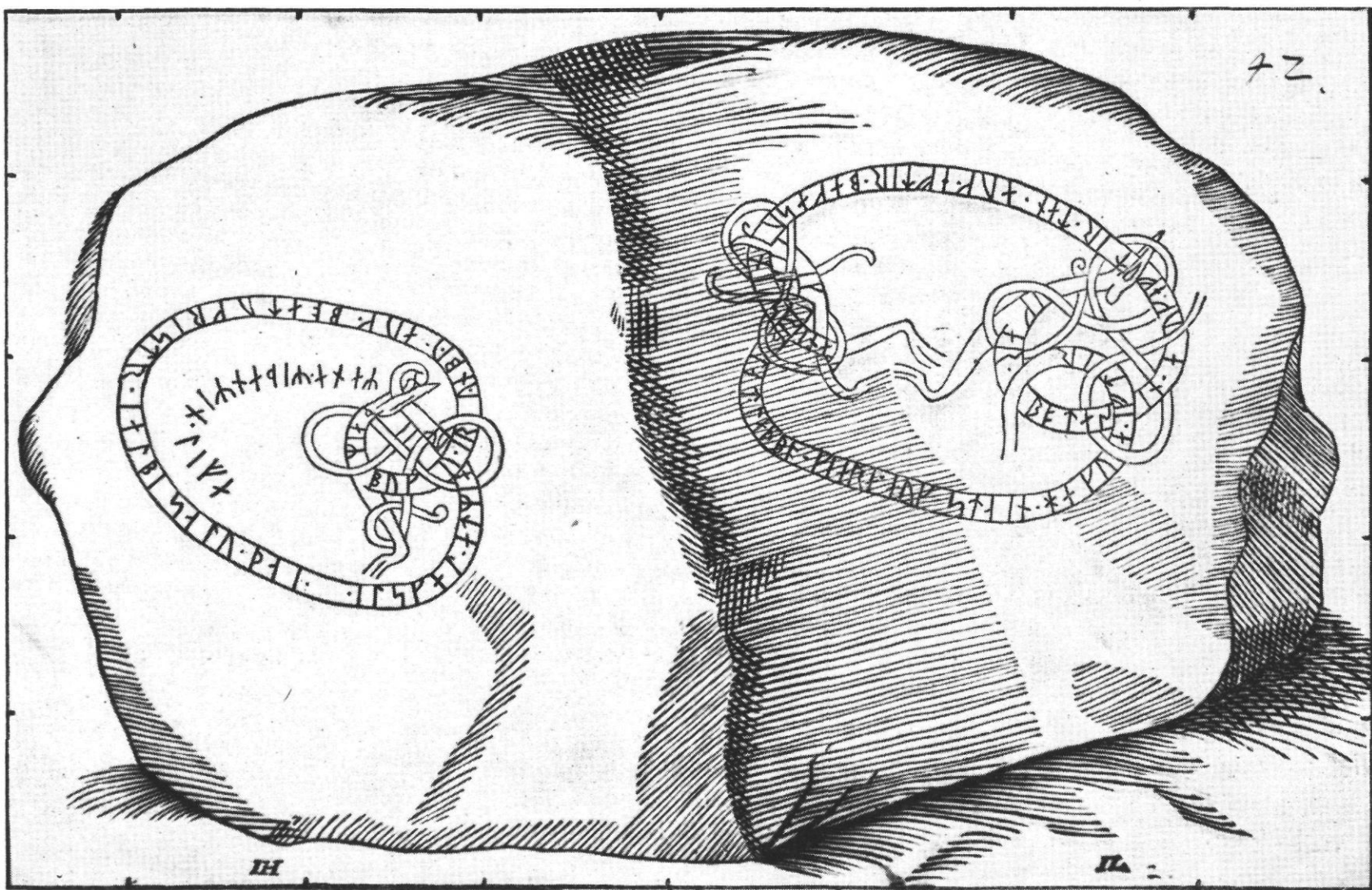

Fig. 105. U 114. Runby, Eds sn. Efter B 165.

frånvända, att inskrifterna icke kunna ses på en gång. Särdeles östra flatsidan är genom bränning så afflagad och förvittrad, att runorna snart försvinna.»

Inskrift (det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

A: · ikriþ · l[i]t · lapbo · kiara · auk · stain · haku[a eftir] ikim[a]r þo[ta s]in · auk · eftar · tan · auk ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 eftir · baka · suni · sina
 65 70 75 80

B: · þair byku · i rynby · auk · bo atu · [kr]istr · ialbi · salu · þai[r - -] þit skal · at minum · mana ·
 85 90 95 100 105 110 115 120 125 130 135 140
 miþan · min li[fa]
 145 150

Ingrid let laðb[r]o gæra ok stæin haggva æftir Ingimar, bonda sinn, ok æftir Dan ok æftir Banka(?), syni sina.

Þeir byggu i Runby ok bo attu. Kristr hialpi salu þæira. Þæt skal at minnum manna, meðan menn lifa.

»Ingrid lät göra ladbron och hugga stenen efter Ingemar, sin man, och efter Dan och efter Banke, sina söner.

De bodde i Runby och ägde där gård. Krist hjälpe deras själ. Detta skall vara till minne av männen, så länge människor leva.»

Till läsningen: Runan 7 är helt borta på grund av avflagring. Alla runorna i 9—13 **lapbo** äro fullt tydliga; 13 **o** har liksom 99 **o** bst endast på h. sidan av hst, nedåtriktade. Framför 13 **o** är säkerligen ett **r** uteglömt av ristaren, men det finnes icke tillagt utanför slingan. Efter 30 **u** är stenyttan skadad, varigenom runslingan och en del ornamentik blivit förstörd. Runorna 37—38 **ik**, som saknas i alla de äldre uppteckningarna (Rhezeliuss, Aschaneus, B 165, Dybeck), äro fullt säkra. 39 **i** är icke stunget. 40 **m** är säkert; icke **k**. Därefter är en runa helt borta; av 42 **r** är bst mycket tydlig. Av de följande runorna 43—44 **bo** finnas spår av nedre delen; därefter är slingan förstörd till 48—49 **in**, som är fullt tydligt, liksom hela den återstående delen av inskriften A. Stungna äro runorna 53, 64 **e**, 86, 91, 94 **y**. Däremot äro ostungna 2, 14, 29, 38, 71, 87 **k**, 74 **u**, 124, 142, 147 **i**. 56 **a** är säkert. Övre delen av hst i 72 **a** är borta. Efter 99 **o** finnes intet sk. 103—104 **kr** ha blivit förstörda genom en nyligen uppkommen skada. Av 115 **a** saknas övre delen; bst är mycket kort, i jämförelse med andra **a**-runor i inskriften; möjligen avses **e**. Av 116 **i** finns endast bst i behåll; även 117 **u** är skadat. 119 **a** har bst endast på v. sidan av hst. Efter 120 **i** äro två runor helt borta (redan i B 165). 123 **p** är svagt men torde få anses säkert. Båda bst i 125 **t** äro säkra. Efter denna runa finnes intet sk, icke heller efter 131 **t** och 148 **n**. 147 **i** är skadat på mitten, men torde ha varit ostunget. Av 151 **f** finns endast hst kvar; bst äro liksom hela runan 152 **a** förstörda.

Rhezeliuss (F a 6): **ikrip · lit · lapbo · kiara · auk · stain · hakua · aftir · ikuar · bonta · sin · auk · iftir · tan · auk · iftir · baka · sunn · sin · air byku · i rynby · auk · bo atu · kristr · ialbi · salu · pairi · il skal · at minum · man · a · mipan · min lifa**. — Den renskrivna samlingen F a 5 har följande avvikelser: 9—13 **lapbro**, 53 **a**, 73—80 **sun i sina**, 91 **u**, 137—140 **mana**, 146—148 **han**. — Aschaneus: **ikrip · lit · lapbo · kiara · auk · stain · hakua · aftir ikuar · bonta sin · auk · iftir · tan · auk · iftir · baka · sun i sin pir byku · rynby · auk · bo atu · kristr · ialbi · salu · pairi · il skal · at · minum · man · a · mipan · min · lifa**. — Hadorph (Resejournal): 28 **i**, 31—36 **a · iftir**, 37—49 **ik i kar bota sin**, 53 **i**, 56 **i**, 64 **e**, 73—80 **sun i · sina**, 86 **u**, 91 **y**, 94 **y**, 115 **a**, 118—122 **paisi**, 123—125 **il**. — Hadorph och Leitz, träsnitt (B 165): 6—8 **lat** (7 **a** med endast vänstersidig bst), 31—36 **a · iftir**; 37—38 **ik** saknas; 39—41 **ikar**, 43—49 **bota sin** (44 **o** med uppåtriktade bst), 53 **e**, 56 **i**, 64 **e**, 73—80 **sun i · sina**, 86 **u**, 91 **y**, 94 **y**, 115 och 119 **a** med bst endast på v. sidan av hst; 121—123 saknas; 124—125 **il**, 146—152 **min · lifa**. — Dybeck: Runan 7 saknas, likaså 31—36, 37—38 och 41—46. 39—40 **ik**, 53 **e**, 56 **i**, 64 **e**, 73—80 **sun i sina**, 86 **y**, 91 **y**, 94 **y**, 114—122 **salu · paira** (115 **a** med bst endast t. v., de båda sista runorna skadade), 123—125 **el**, 147 **e**. — Brate: 37—42 **ikemar** (39 **e** »med tydlig prick»), 43—45 **bot**, 53 **e**, 56 **i**, 64 **e**, 86 **y**, 91 **u**, 94 **y**, 115 **a** eller **e**; 121—122 saknas; 123—125 **el**, 147 **i**, 151—152 **fa**. — von Friesen: 29 **g**, 37—42 **ikim - r**; 43—49 saknas; 53 **e**, 56 **a**, 64 **e**, 86 **y**, 91 **y**, 94 **y**, 114—117 **salu** (**u** skadat), 123—125 **pit** (**p** skadat), 147 **i**, 151—152 **fa**.

Inskriften är omsorgsfullt utförd, runorna äro välformade och jämna. Utrymmet inom de båda runslingorna i ristningen A är väl avpassat för den egentliga minnesinskriften. Inskriften på den andra sidan (B) rymmes icke inom runslingan utan fortsätter och avslutas på stenyttan innanför, utan några ramlinjer. **b**-runan, som förekommer 6 ggr, är karakteristisk med sina små rundlar. **o**-runan har formen **þ** 2 ggr; ena gången sitta bistavarna ovanligt högt upp. Tredje gången runan förekommer, synas de ha varit uppåtriktade; runan är emellertid skadad. Övriga runor ha normalt utseende. **a**- och **n**-runorna ha bistavar, som skära huvudstaven på mitten. Två gånger synes dock förekomma ett **a** med bistav endast på v. sidan av huvudstaven. Att **a**- och **n**-runorna i inskriftens sista del, som är anbragt innanför runslingan, mitt på stenyttan, ha fått onormalt långa bistavar, beror tydligen på att ristaren här icke har haft någon ledning för måtten i en slingas rader.

En gång har en runa uteglömts: **r** i 9—13 **lapbo**. 109—113 **ialbi** beror däremot på det vanliga uppländska h-bortfallet i uddljöd. **r**-runan förekommer en gång; men fyra gånger brukas

r för väntat r: 32—36 *eftir*, 53—57 *eftar*, 64—68 *eftir*, 118—122 *pair* -. 56 a i stället för i får väl närmast betraktas som ett ristningsfel. För o-ljud användes runan o: 9—13 *lapbo*, 43—46 *bota*, 98—99 *bo*.

Ornamentiken är synnerligen karakteristisk men kan knappast attribueras till någon känd runmästare. Huvudristningen (A) består av två runslingor, som tillsammans bilda en oval. De båda rundjuren äro upptill och nedtill löst lagda över varandra. Med tillbakaböjd hals biter det ena rundjuret om det andras kropp. Detta andra rundjur har framkroppen ännu mer tillbakalutad i en helcirkel och det biter om sin egen kropp. Från framkroppen på vardera djuret utgår en fot, som slutar i två tår. Och runkropparna själva sluta med en på samma sätt formad, tvåtåig fot. Rundjurens huvud och stjärt sammanhållas upptill och nedtill av smalare, i åttformiga figurer slingrande ormar. Mönstret är varierat i den andra sidans ristning (B), ehuru det här endast finnes ett rundjur, som på h. sidan har sina ändar sammanflätade. Något kors finnes icke.

Bureus (F a 5) tolkar inskriften på följande sätt: »Ingeridis curavit Pontem ædificare et Saxum exsculpere in mem. Ingivari mariti sui et in memoriam Dani et (etiam) Baggonis filiorum suorum. Illi habitabant in Runby et habitaculi fuere possessores. Christus adiuvet animam illorum. Malitia carebat meus maritus, dum vixerat (Ilska liät minum manne midan han lifdä).» — Aschaneus: »Igrid lit ledbo giere, eug stein hegue eftir Igwer Bonde sin, eug iftir Ten, eug ifter Bege, sun sin. Dir bygu, I runby eug Boätu. Krister hielbi selu deiri. Ilskäl ät minum män, ä miden min life. NB. orden åt minum män, miden å min lifue : af mit hierta, som mitt vti mitt lijf är : så käre hafuer dänne ilskäl haft sine 3 män. Därföre är Runefiguren vthhuggen vti ett omkull liggiande sörgse hierta.» Jfr orden »cor uxoris» på Aschaneus' teckning s. 166.

Det är en kvinna, Ingrid, som har ombesörjt de båda ristningarna till minne av sin man Ingemar och sina söner Dan och Banke. Den ena ristningen (A) innehåller den vanliga minnesformeln. Den andra (B) innehåller tillägg, som ger minnesmärket dess särskilda och ovanliga karaktär. Ristaren använder här i första satsen två allittererande uttryck med väsentligen samma innebörd: *bo attu* skall säkerligen icke meddela något nytt utöver det som redan är sagt genom *bygggu*. *Bo*, n. har den i fornsvenskan vanliga betydelsen 'boning, bostad'; därjämte kan det, särskilt i lagarna, beteckna 'gård, hemman (med all däri befintlig egendom, lös och fast)', i de båda götalongarna (VgL och ÖgL) också, liksom i norskan, 'boskap'. von Friesen översätter: »De bodde i Runby och hade där hushållning», Brate: »De bodde i Runby och rådde om gården». För min del skulle jag knappast tro, att *bo attu* här är annat än en omskrivning av *bygggu*, en stilistisk variation för att ge satsen tyngd och fyllighet. Om ordställningen *bo attu*, med objektet framförställt i senare leden av två samordnade uttryck se E. Wessén i *Svenska landskapslagar* 2 (1936): Dalalagen, s. 11. Formen *bygggu* är pret. pl. av *boa*; den förekommer även L 503 Orkesta kyrka. Jfr sg. *byggi* i flera sörmländska inskrifter.

Kristr i stället för *Guð* i bönen för de dödas själar är icke vanligt i uppländska inskrifter Jfr ovan U 41.

Alla äldre granskare av inskriften ha läst 123—125 *el* eller *il* och tolkat det som 'hällen, stenen'. von Friesen är den förste, som funnit den efter min mening riktiga läsningen *pit*.¹ Den sista meningen i inskriften, vari ristaren med stark självkänsla talar om sitt verks varaktighet, har poetisk form, med allitteration och utpräglad rytm:

Pæt skal at minnum manna, meðan mænn lifa.

¹ Till denna har Brate senare (i *Sverges runinskrifter*) anslutit sig, men om detta beror på någon ny granskning av originalet har jag mig icke bekant.

Pæt syftar närmast på runristningarna, möjligen också på den *laðbro*, som Ingrid har låtit göra. Det är väl runornas makt att bevara minnet av de bortgångna och att kunna tala till den som kunde tyda, som har föranlett de stolta orden. Gen. *manna* avser de tre män, som omtalas i inskriften. *Mænn* däremot, i den senare satsen, har en allmän betydelse: 'människor, människosläktet'. Och detta generella subjekt ger åt predikatet *lifa* en allmännare innebörd än det vanligen har; det avser här ej individuellt liv utan en allmän existens: 'finnas, vara till'. Uttrycket *meðan mænn lifa* har ristaren hämtat från tidens poetiska och högtidliga språkbruk. Det är en variation av Sälma-stenens *með aldr lifir* (L 485, kanske också på den skadade L 494 Husby, Markims sn) och av eddakvädenas *meðan ǫld lifir* (Vsp 16, Gríp. 23, 41, Fjolsv. 12, Fragm. ur Vqls. s.). Det påminner även om Nöbbele-inskriftens *meðan stæinn lifir ok stafir runa* (Sm 16, se R. Kinander, *Kronobergs läns runinskrifter*, s. 67).

Det ord i inskriften, som har framkallat den livligaste diskussionen, är *laðbro*. Alla äro ense därom, att *lapbo* måste vara ett ristningsfel för *lapbro*, med *r* uteglömt. Senare leden är alltså *-bro*; *gærva bro* är ett från många runinskrifter känt uttryck. Sammansättningen *laðbro* förekommer emellertid endast här. Bureus tolkar det (F a 5): »Ledbro som ligger i leden der folk fara»; men han har senare strukit över denna anteckning, troligen på grund av att han betvivlat, att *lap* kunde beteckna 'led'. För Aschaneus, som genomgående transkriberar *a*-runan med *e* eller *ä*, var detta däremot självklart. Han har i samband därmed en utförlig anteckning om båtleden genom Edsån, som icke saknar intresse och därför här må i sin helhet anföras:

»𐌱𐌰𐌿𐌱𐌿: leed, N. båtzeed, Nauigationem hic intellige, en båtnyttighet ... NB. Dänna här Strömen och små båtzeeden ifrå Rotebroo ur Norwijken, till Edssiön, och frå honom vnder Örlighsunds broo, och Rymby Broo till Oxesunda siön i gönom Skeninge och Runsa vad och ström in vthi Skarffwen, hafuer dän Stormächtige Konung Gustaf Erics, j berömelig ihughkomelse, låtit vprensa mädh några häraders och Landzknächters arbete och bekostnadh 1. för eet wharande tänkwärdt Konungzliga wärk och Åminnelse. 2. Till alles där vthi vändande båtnyttighet, födeligare och bättre fiskerij, åkers och ängz Nytto, siälfua fiskens träffnad, och annadt gagns skuld. 3. För H. K. M^{ts} egitt gagns skuld att komma kunna mädh båt frå Vpsala och Stockholm, gönom för^{te} välvptänkte leedh, in till Sollentuna hælmen, vidh Sollentuna kyrkioby, Där H. K. Mt. achtade mädh allo, att Continuera dän Konungzliga ladugård och Häffläger, som H. K. Mt. allrede där påbegynt hade, mädh rönningh och många huss, Där H. K. Mt. achtade hafua sit tillhåld och vist, När honom täcktes, och behof giordes att resa emellan Stockholm och Vpsala. Ähn mera, H. K. Mt. lät Tentera mädh alla macht och konster, mädh Gräffningh och Konstwärk, att Vatnett skulle komma ur Norwijken gönom Skälby hamaren in vthi Estwijken och så ått Stockholm. Där opå mykin bekostnadt lades, och kunde ändå ingen gagnelig enda nåå. Vid Suartvijkes endan, vid dän gamla duärgedyddan och öde är i Bärget, på Skälby ägor, vände Konstmästaren igen, mädh sin konst anfangh. Adhuc apud omnes in Momoria habetur. M. A.»

Dieterich förmodar (*Runensprachschatz*, s. 371), att *lapbo* står för »lantbru, d. h. Weg». Samma tolkning ger Rafn: »*lanpbo*» er rimeligviis, som Dieterich gisner, ved en Ristefeil for *landbro*, vel det samme som *braut* i andre Indskrifter.» Och han översätter: »Ingerid lod gjöre en brolagt Vei og hugge Stenen ...». I *UFT* framhålles häremot, att »då med ordet *lap-b(r)o* icke kan menas landbro (der borde då stått *lat-* eller *lant-bro*), måste det betyda en på uppstaplade stenar lagd bjälkspång eller stockbro. Sådana kallas ännu på Gotland *lädar* eller *staplar*; jfr isl. *hlöð*, något uppstapladt». Och inskriftens början översättes: »Ingrid lät göra gång-bro och hugga sten ...» Mot denna tolkning opponerar R. Dybeck i uppsatsen *Ett uppländskt runord* (*Runa*, fol., 2, s. 31). Han framhåller, att här en gammal sjöled har gått fram, och omtalar, att ytterst på udden nedanför runblocket fanns »en grof men oredig stensättning». Dybeck tolkar *laðbro*

som 'lastbrygga'. Han antager, att den har varit avsedd för hela traktens befolkning och att detta är anledningen till att dess byggande blivit omnämnt i runinskriften.

Den grundligaste undersökningen av vad *laðbro* reellt kan innebära har utförts av Jöran Sahlgren i uppsatsen *Forntida vägar* (UFT h. 26, 1910). Han erinrar först om att *bro* i runinskrifterna betyder 'utfyllning av sankmark, vägbank'.¹ Sådana broar ha varit exempelvis Jarlabankes bro i Täby (se U 164, 165) och Läbybron V om Uppsala (omtalad i runinskrifterna L 115 och 117 Läby). Gent emot Dybeck framhåller Sahlgren, att »byggandet av en lastkaj av så små dimensioner torde dock ej kunnat betraktas som en så berömlig gärning, att den förtjänat förevigas å runsten, och långt mindre kunnat föreviga minnet av tre män. Dybeck antar att hela traktens befolkning kunnat begagna denna lastkaj och försöker därmed förklara dess omnämnande på runstenen. Detta antagande faller på sin egen orimlighet. De som skulle fara i sjöledens riktning, lastade nog sina båtar på närmaste ställe; de som skulle fara vinkelrätt däremot, hade ingen användning för en lastkaj. En vägbank däremot var nödvändig för dem, som skulle fara mellan Ed och Hammarby.» Förleden i *laðbro* är ett runsv. *lað*, isl. *hlað*, n. 'stapel, hög; broläggning (särskilt framför ingången till ett hus)'. En besläktad bildning av samma rot är *hlaða*, f., som ingår i det gotländska ortnamnet *Lärbro*, av **Ladhurbro*, och i det uppländska *Läby*, av *Ladhuby*.

Några spår av en bro vid Runby har man emellertid icke kunnat anträffa. Själv har jag sökt såväl 1909 tillsammans med Sahlgren och von Friesen som vid flera tillfällen senare. Möjligen ha alla synliga rester försvunnit i samband med upprepningar av vattendraget. Uteslutet är ingalunda, att en arkeologisk undersökning skulle kunna lämna säkert besked, huruvida en forntida väg mellan Ed och Hammarby här har gått fram.

Brate lämnar i *Runverser* ordet **lapbo** översatt, i *Sverges runinskrifter* översätter han, i anslutning till Sahlgren: »Ingrid lät göra vägbank». von Friesen tolkar (*Upplands runstenar*, 1913, s. 59): »Ingrid lät bygga en väg»; senare (i *Namn och Bygd* 1930) uttalar han, att *laðbro* »sannolikt avser en lastbrygga invid leden mellan Edsjön och Oxundasjön».

Kvinnonamnet *Ingridr* förekommer några få gånger i uppländska inskrifter: nom. **inkrip** L 435 Harg, Skånela sn, **ikrip**, **ikriþr** D 2: 131 Runberga, Skånela sn, **inriþr** L 313 Bro kyrka; gen. **akakriþnr** U 60, **ikifriþar** L 582 Åby, Husby-Långhundra sn; ack. **ikifriþi** L 584 Tibble, Husby-Långhundra sn, **inkikrip** Runberga, Skånela sn (D 8vo 2, s. 34); nom. **hikifriþr** Sö 196. Båda de tryckstarka stavelserna i namnet innehöllo *i*-vokal; detta är väl anledningen till att mellanstavelsens *i* i detta namn, i olikhet mot andra namn på *Ingi*-, alternativt saknas: *Ingi(f)riðr* > *Ingridr*. — *Ingimarr* är relativt vanligt: L 266 Valö kyrka, L 435 Harg, Skånela sn, L 484 Ekeby, Skånela sn, D 2: 131 Runberga, Skånela sn, Sö 10, 30, Ög 226, Säve 108. Under medeltiden äro Ingrid och Ingemar vanliga namn i Sverige. — *Dan* är ett i uppländska inskrifter rätt ofta förekommande namn: U 132, L 119 Flogsta, Bondkyrko sn, L 457 Kusta, Vallentuna sn, L 634 Stav, Riala sn, L 669 Sävesta, Husby-Sjutolfts sn, L 769 Til, Hjällsta sn, D 2: 105 Lingsberg, Vallentuna sn jämte en där år 1909 funnen runsten (*Fornvännen* 1911, s. 105 f.). Under medeltiden är *Dan* »tämligen vanligt». Ursprungligen är *Dan* ett binamn, som betecknar geografisk härstamning, nämligen från Danmark. I detta land är namnet endast sparsamt belagt, såsom ju är att vänta i ett land, där alla äro daner (se *DGP*). I grannländerna däremot, särskilt i Sverige, är det vanligare, från början som tillnamn på inflyttade danskar. — Huruvida **baki** återger ett *Banki* eller ett *Baggi* kan givetvis ej avgöras. Båda förekomma som mansnamn under medeltiden. Namnet **baki** förekommer f. ö. endast ett par gånger: gen. och ack. **baka**

¹ I vissa fall har *bro* måhända haft den senare betydelsen 'överbyggnad över vatten'; se särskilt S. Lindqvist, *Ramsundsbron* (i: *Fornvännen* 1914, s. 203) och *Jarlabanke-släktens minnesmärken* (i: *Nordiska arkeologmötet* 1922), s. 133 samt *Södermanlands runinskrifter*, s. 355.

L 731 (D 2:100) Svinngarns kyrka och nom. **baki** Sö 158. Emellertid är väl detta inskrifternas namn detsamma som ingår i sammansättningen **iarlabaki**, oftast tecknat på detta sätt (utan **n**), men två gånger **iarlabanki** (U 143 och L 436 Harg, Skånela sn). Om namnet *Iarlabanki* se U 142.

»De bodde och ägde gård i Runby»: **i rynby**. Ortnamnet Runby förekommer flera gånger i urkunder från senare delen av 1200-talet. Magnus ladulås ägde där jord, och där bodde riddaren Filip röde Finvidsson. Han var riksråd och deltog i nämnden, som utarbetade Upplandslagen.¹ Namnet skrives i bevarade originalurkunder *Runby* 6 ggr, *Runby* 3 ggr, *Rumby* 1 g. (för beläggen se SD 1 och 2 och S. O:son Nordberg, *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300* 1, s. 94). Efter 1300 är namnet mera sällsynt: *curia Runby* 1302 (SD 2, s. 361), *Petrus villacus in Rumby* 1308 (ib. 2, s. 532), *in Rumby, de Rumbuscoghum* 1311 (ib. 3, s. 27), *Rangnero in Runby* 1347 (ib. 5, s. 640), *warn riddære hærre Philippus röpe aff Runby* Upplandslagen hs A (ed. Schlyter; hs Ängsö: *af Rumby*, lat. texten av Confirmatio: *de Rumby*), *Rumby* 1386 (SRP n:r 2270), *herra Philpus aff Rumby* Erikskrönikan v. 1048. I nyare tid skrives *Runby*, *Rumby*, *Romby*, *Råmby*. Det genuina uttalet har sannolikt varit *Råmby*; detta går närmast tillbaka på fsv. *Rūmby*, *Rūnby* med kort *u*. Men givetvis är detta icke avgörande för vokalens ursprungliga kvantitet; lång vokal kan tidigt ha förkortats.

von Friesen framhåller, att det med hänsyn till namnets äldre och nutida form onekligen ligger »närmast till hands att i första leden se ordet *run* 'runa' och däri finna en hänvisning till det stora märkliga runblocket. Detta kan emellertid icke ha namngivit byn under tiden före ristningarnas utförande, och emot en sådan tydning talar också inskriftens **ryn-** för väntat **run-**. Rimligast synes därför att förklara medeltidens och nyare tiders *Run-* som en folketymologisk omtydning och i **ryn-** söka ett annat, mer ursprungligt ord i namnet. I Östergötland och Södermanland finnes resp. fsv. *Röne*, nu *Rönö* socken och *Röntuna*, nu *Runtuna* socken. Med detta *Rön-* synes vårt **ryn-** böra identifieras, och jag har (*Upplands runstenar*, s. 59) härlett **ryn-** (uttal *røn-*) ur ett äldre *hraun* 'bergig mark' = fornnorskt-fornisländskt *hraun*, n. 'ds.' som icke sällan ingår i norska namn på orter med stenig grund² ... Dock kan också och lika bra **ryn-** sammanställas med nsv. trädnamnet *rönn*, äldre även *röön*, dalmål och övre Norrlandsmål samt nynorska *raun*, m. f., ty trädnamn ingå ofta i namn på *-by*, t. ex. Furuby, Granby, Ekby, Lindby osv.»³ — von Friesens förklaring bygger på tvenne synnerligen osäkra faktorer: dels att **y** i inskriftens **ryn-** är tecken för *ö* av äldre *au*, dels att de medeltida urkundernas enstämmiga *Runby* (*Rumby*) är en folketymologisk omtydning efter ordet *runa* på grund av runristningarna på platsen. Ursprungligt *au* tecknas emellertid vanligen i de uppländska runinskrifterna från 1000-talets mitt med *au*, troligen med stöd av det samtida uttalet. Jfr även **o rauniki** på den nyfunna runstenen vid Aspa, Ludgo sn, Södermanland, vilket sannolikt sammanhänger med häradets namn, fsv. *Röna* (*Röne*) *hundare* (nu Runtuna härad), och namnet på den närbelägna socknen Runtuna. Detta, som väl innehåller ordet isl. *hraun*, såsom också von Friesen menar, skrives under medeltiden *Röntuna*. Den stungna **y**-runan i inskriftens **ryn-** är visserligen obestriddig men torde knappast böra tillmätas avgörande vikt vid namnets förklaring.⁴

¹ Om Filip röde se Sigrid Adlersparre i *Personhistorisk tidskrift* 1916, s. 1 f. och *ATS* 21:5, s. 35 f.; C. M. Kjellberg i [Sv]HT 8, s. 367 f., 43, s. 369 f., R. Pipping, *Kommentar till Erikskrönikan* (1926), s. 31 n. 1, 349 f.

² Runby ligger, som von Friesen framhåller, på en moränvall.

³ Jfr J. Sahlgren i *Namn och Bygd* 17 (1926), s. 63 f.

⁴ Jfr E. Brate i *Runverser*, s. 87; även om flera av hans exempel äro felaktiga eller osäkra, torde man ej kunna bestrida, att stungen runa ibland förekommer felaktigt i stället för ostungen. E. Hellquist (*De svenska ortnamnen på -by*, 1918, s. 12) anser förklaringen av *Runby* ur *hraun* »i alla händelser ganska osäker».

115. Runby, Eds sn.

Litteratur: D 2: 50. R. Dybeck i ATS 1 (1864), s. 170; UFT h. 3 (1873), s. 26.

Avbildning: Dybeck a. a.

Ett stycke av en runsten, som enligt Dybeck låg »i grunden till ett uthus Ö på gården i Runby». Det är numera förkommet.

Möjligen samma runsten, om vilken O. Celsius (*Svenska runstenar* 2, s. 486 och 472) har ett par korta anteckningar: »Eed Sochn och Runby i gärdet, läselig, men kort. Dn. Törnbom dixit 30 Maj 1727»; »Eed Sⁿ vid Runby broo i Runby gärdet». Den senare anteckningen kan dock givetvis gälla U 114. Celsius har icke själv sett någondera av runstenarna vid Runby.

Inskrift:

... finuiþr · sun · rahnfrīþ · lit ...

... Finnviðr, sunn Ragnfrið[ar], let ...

»... Finnvid, Ragnfrids son, lät ...»

Om namnet *Finnvid* se Sö 190. Kvinnonamnet *Ragnfriðr* är f. ö. känt från några uppländska inskrifter: L 499 och L 507 Granby, Orkesta sn, L 508 Frösunda kyrka, L 525 Ängby, Lunda sn, och ett par sörmländska: Sö 2, 141. Under medeltiden är det vanligt (Lundgren).

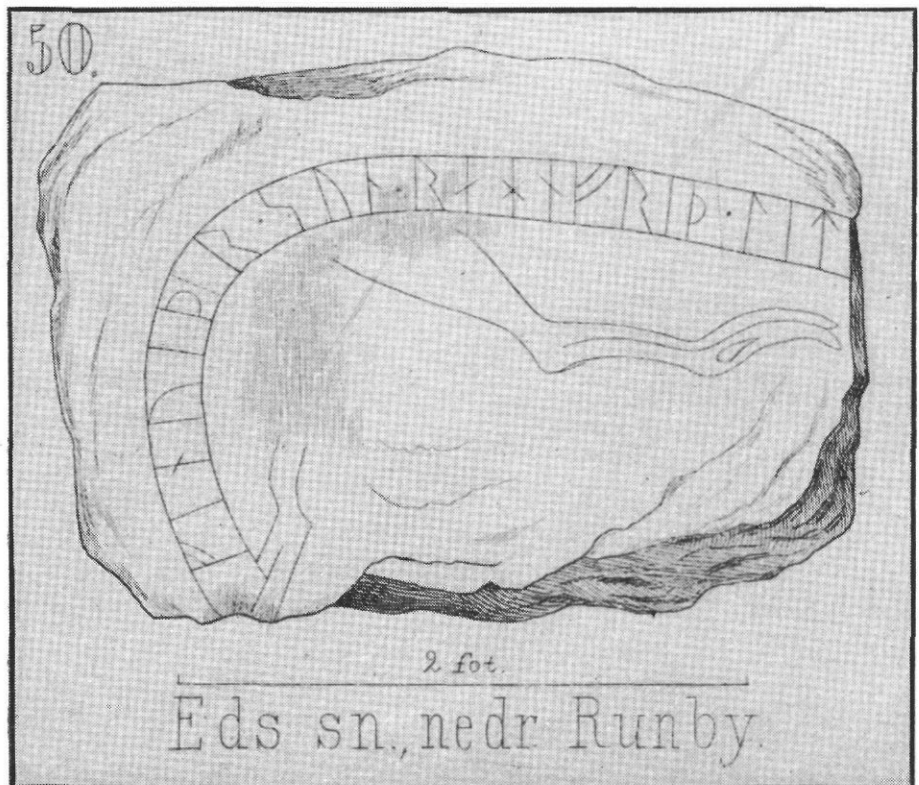

Fig. 106. U 115. Runby, Eds sn. Efter D 2: 50.

116. Älvsunda, Eds sn.

Pl. 75.

Litteratur: B 167, L 401, D 2: 52. Joh. Bureus, F a 6 s. 169 n:r 33 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 178, F a 1 s. 44; Joh. Peringskiöld, F 1 5: 1 n:r 55 (två träsnitt, efter samma stock), Monumenta 3, bl. 299; O. Celsius, SR 2, s. 86; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2, s. 46; UFT h. 3 (1873), s. 27; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, träsnitt (F 1 5: 1, Monumenta och B 167); Dybeck a. a.; Brate foto 1902 (ATA).

Ett jordfast stenblock med runristning, på gården vid Älvsunda. I närheten finns ett gravfält.

Ristningen var känd redan av Bureus: »Der sammestädes [d. v. s. »wid Ärlsunda i backen»] en jolfast sten». — Peringskiöld: »Ed Sochn och Erlsunda backe en jordfast sten». — *Bautil*: »Erlesunda backa».

Den ristade ytan lutar i ungefär 45° vinkel mot marken. Ristningens längd är 2,25 m., bredd 1,33 m. Ristningen är icke djup, men på det hela taget tydlig.